

NAKŞİBENDİLİK TARİKATI VE TARİKAT MENSUBU
MEŞHUR JÜSİP KÖPEYULİ
NAKSHBANDIA AND SECT OF MESHUR JUSUP KOPEYULI
MOLDIR ILGISHEVA

PhD Doktora öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
PhD Doctoral Student, Ataturk University, Turkish Researches Institute
molya_88_1@mail.ru

 <https://orcid.org/0000-0002-2317-7832>

Atıf / Citation

İlgisheva, M. 2020. "Nakşibendilik Tarikatı ve Tarikat Mensubu Meşhur Jüsip Köpeyli".
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute. 68, (Mayıs-
May 2020). 37-51

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 24.12.2019
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 05.04.2020
Yayın Tarihi-*Date Published* : 31.05.2020
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4311>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-68, Mayıs - May 2020 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

NAKŞİBENDİLİK TARİKATI VE TARİKAT MENSUBU
MEŞHUR JÜSİP KÖPEYULİ
NAKSHBANDİA AND SECT OF MESHUR JUSUP KOPEYULI

MOLDIR ILGISHEVA

Öz

Muhammed Bahaeddin Nakşibend (1318 - 1389) tarafından kurulan Nakşibendiyye tarikatı 14. yy'den günümüze kadar İslâm dünyasında çok tutulmuş ve en yaygın Sünnî tarikatı olarak tanınmıştır. Buhara civarında ortaya çıkan bu tarikat özellikle Türkler (Özbekler, Tatarlar, Kazaklar ve Türkmenler gibi tüm büyük Türk halkları) arasında çok yaygınlaşmıştır. Hem bâtinî hem de zahirî sistemleri birleştiren Nakşibendilik, sûfiler arasında büyük rağbet görmüştür. İki tarikatın da kurucu atası sayılan Ebû Ya'kub Yûsuf Hemedani'nin yönetmesiyle Yesevîyye tarikatıyla birlikte Nakşibendiyye tarikatı da Orta Asya topraklarında benimsenmiş ve daha hızlı olarak nüfuzunu genişletmiştir. Aynı kökenli olan bu iki tarikat arasındaki temel ayrım zikir metoduna dayanmaktadır.

Kazak mutasavvıf şairi, evliya Meşhur Jüsip Köpeyuli (1858-1931) Nakşibendiyye tarikatının bu topraklardaki en tanınmış şahsiyetlerinden biridir. Dini eğitimi sırasında farklı hocalardan ders gören şair, aynı zamanda İslâm dinini yaymak amacıyla hizmet etmiştir. Kalemeye aldığı bütün eserlerinin tasavvufî yönü ile sosyal hayatındaki davranışlarından şairin Nakşibendilik tarikatı yolunu tuttuğunu görebiliyoruz.

Anahtar Kelimeler: Tarikat, Nakşibendî, Kazak şairi Meşhur Jüsip Köpeyuli

Abstract

The Nakshibendia sect which has been established by Muhammed Bahaeddin Nakshibend (1318 -1389) is the populest Sunni sect in the Islamic World since 14 centry. This sect has become populated near Buhara specially among Turkish Uzbek, Tataria, Kazakhs and Turkmen like as the biggest Turkish community. The Naqshbandi, which combines both the sacred and the zahiric systems, has gained great popularity among the Sufis. With the administration of Abu Yamişkub Yûsuf Hemedani, who was considered as the founder ancestor of the two sects, the Naqshbandiah sect with Yeseviahyah order was adopted in Central Asia and expanded its influence more rapidly. The fundamental distinction between these two sects lies in the invocation method.

Meshur Jusup Kopeyuli (1858-1931) is one of the most prominent figures of the Naqshbandi order in this land. During his religious education, he was taught by different professors and he also served as a missionary in order to spread the religion of İslam. From the mystical aspect of all the works he wrote, we can see from his behavior in social life that the poet undoubtedly holds the path of the Naqshbandi sect.

Key Words: Sect, Nakshibendia, Kazakh Poet Meshur Jusup Kopeyuli

Structured Abstract

“Tarikat” (religious sect) is described as a path through which to reach Allah. The concept of “sect”, which explains principles such as “the path to be followed, the procedure to be followed, the state and the situation”, means the spiritual path that guides people to reach their Lord. The aim of the sects is to nurture the human soul, to deliver people to the truth by saving them from the effects of the outside world and directing them to their inner worlds.

The ‘Nakshibendia’ sect developed from the Central Asian oasis around the 13th to the 16th century and originated from the traditions of the Hâcegan sect known as the “Great Masters”. The Nakshibendi sect, which is the most widespread of the Islamic sects with regards to history, is closely tied to sharia law and can be explained with sincerity and sunni creed. According to the Nakshibendi sect, the meticulous fulfillment of the worship, which is obligatory for all Muslims, comes first. Therefore, when we talk about the Nakshibendi sect, it would be wrong to concentrate only on the sects religious chants. Muhammed Bahaeddin Nakshibendiy, who is a member of Hanafi sect, has played an unprecedented role in the spiritual, intellectual, social and even political life of Muslim nations during the 14th century. The 11 pillars that form the basis of the Nakshibendia sect which are the main features of the sect are attributed to him.

Nakshibendi was strongly present in the Middle Volga, the North Caucasus and Central Asia, the three major Muslim regions of the Russian Empire. The most popular Sufi islamic sect, Nakshibendi, which is popular in large parts of Asia, was also accepted in Turkey, Bosnia-Herzegovina and in the Volga-Ural region. The Nakshibendia sect, which emerged towards the end of the fourteenth century, started to spread to neighboring Islamic states in a period of hundred years. The Kazak prodigy who lived in the 20th century Meshur Jusup, while studying in a medrese in Buhara accepted into Buhari Nakshibendi through divine encounter in a dream by Muhammed İbn Muhammed Bahaeddin.

The poet Meshur Jusup Kopeyuli explains how he got the name Meshur meaning famous from his teacher in his work ‘How He Got the “Meshur” Name’ as such:

*The bitter term is just coming out,
I can't eat enough to curl up and run.
Day and night shelter
Hodja Bahaeddin is a perfect premium.*

In saying this, he is referring to the founder of the Nakshibendia sect, which he belonged to. Considering their teachers as masters and sages is necessary for the marabouts to transcend other realms. Therefore, looking at the lands visited by the prophetic sages, Meshur Jusup Kopeyuli belonged to the Yeseviahyah and Naqshbandiah sect and followed the Hanafi doctrine which is the foundation of suffism in Islam.

Giriş

Allah'a ulaşmak için tutulan tasavvuf yoluna *tarikât* denilir. "Gidilecek yol, izlenecek usul, hâl ve durum" gibi anlamları ifade eden "tarikât" kavramı asıl anlamıyla insanların Rab'lerine kavuşmasına rehberlik eden manevî yol demektir. Tarikatların amacı insan ruhunu terbiye etmek, insanları dış dünyanın tesirlerinden kurtarıp iç dünyalarına yönlendirerek hakikate ulaştırmaktır. Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz "Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar" eserinde on iki tarikatı (Kâdiriyye, Yeseviyye, Rıfaiyye, Sühreverdiyye, Şazeliyye, Mevleviyye, Bedeviyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Bayramiyye, Desûkiyye ve Çiştîyye) İslâm dünyasında en yaygın tarikatlar olarak göstermiştir (2018: 240). Her tarikat tabiri caiz ise İslâm'ın ilk dönemine ve Hz. Peygamber'in (SAV) bizzat şahsına kadar uzanmaktadır. Bütün tarikatlarda ortak olan temel özellik zikirdir. İslâm âlemindeki büyük on iki tarikatın on bir tanesi toplu halde açık zikrederler. Sadece tarikatların bir tanesi sessiz zikir yapar. Bu tarikat da Nakşibendî tarikatıdır. Onlar (Nakşibendîler) kendilerini daima Hz. Peygamberin (SAV) ve ashabının bütün uygulamalarının emanetçisi olarak görmüşlerdir.

Nakşibendiyye tarikatının kökeni 13-16 yy. arasında Orta Asya vahalarında gelişmiş ve Hâcegan diye anılan "Büyük Üstatların" tasavvufi geleneğinde yatmaktadır. İslâm tarikatları içinde en yaygın olan Nakşibendiyye tarikatı tarih açısından, şeriata sıkı bir şekilde bağlı, samimi ve sünni akideye bağlılıkla tebartüz eder. Nakşibendi tarikatı açısından tüm Müslümanlar için farz olan ibadetlerin titizlikle yerine getirilmesi her şeyden önce gelir. Bu nedenle Nakşibendilik hakkında söz ettiğimiz zaman sadece tarikatta uygulanan zikir yöntemleri üzerine yoğunlaşmak yanlış olacaktır.

1. Nakşibendiliğin Kurucusu ve Tarikatın Özellikleri

"Nakşibend" kelimesi 'Allâh' ilahi ismini zihne yerleştirmek ve kalbe bağlamak anlamındaki, Farsça, *nakş* ve *bend* kelimelerinin yan yana gelmesinden ortaya çıkmış bitişik bir kelimedir. Nakşibendilik sessiz zikir usulünü, tarikat uygulamasında gizlilik ve itidali ve şeriata aşırı bağlılığı kaide haline getirmiş olan bir tarikat olarak ortaya çıkmıştır (Algar 2007: 237). Öncesinde tarikat silsilesi Ebû Bekir'den (RA) Selmân-ı Fârisî, Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir ve Cafer-i Sâdik'tan Bayezîd-i Bistâmî'ye geçer ve *Bekriyye* yahut *Tarik-i Sıddıkiyye* ismini alır. Hâce Yusuf el-Hemedânî dönemine kadar ise Bayezîd-i Bistâmî'nin elkabına istinaden *Tayfuriyye* ve Muhammed Bahaeddin Nakşibend'in zuhuruna kadar *Tarik-i Hâcegan* isimleri ile anılmıştır. Daha sonra ise *Nakşibendiyye* ismi yaygınlaşmıştır. Amel ve adabı yönünden de *tarik-i şeri'at*, *tarik-i rabîta*, *tarik-i sohbet* ve *tarik-i hatme* sıfatları ile bilinir (Weismann 2015: 12). Ve bu özellikleri Nakşibendiliği karakterize eder.

Nakşibendilik kendi başlangıcını Orta AAsya'nın manevî üstatları olan Hâcegan'a kadar götürerek onların geleneklerine bağlamıştır. Bu geleneğin kurucusu Gücdüvanlı Hâce Abdulhalik (13. yy) aynı zamanda Bahaeddin Nakşibendî'nin üveysî müşîdi idi. Muhammed Bahaeddin Nakşibendî'nin babası "Hâcegân" yolunun ulularından Hâce Muhammed Baba Semmâsî'nin (ö.740/1339) müritlerinden sayılırdı ve onun ricası üzerine Semmâsî Bahaeddin'in eğitimini halifesi Emir Külâl'e havale etti. Emir Külâl ise Bahaeddin Nakşibendî'nin dini eğitimini sağlayan diğer müşîdi sayılmaktadır. Hocası olan Emir Külâl, Muhammed Bahaeddin'i tarikatı yönlendirmekte ve kendi düşüncelerine uygun bir şekilde izah etmesinde serbest bırakmıştır. Önceden sesli yapılan zikir artık Muhammed Bahaeddin

Nakşibendi tarafından sessiz zikir metoduna dönüştürülmüştü ve sessiz zikir Nakşibendi yolu için ayırt edici bir özellik olmuştur.

İlk ortaya çıkışından itibaren Nakşibendiye'nin ayırt edici diğer özeliği, tarikat silsilesinin Ebû Bekir'den (RA) geldiğini iddia etmesidir. *Bekri* silsile hem Nakşibendiyye'nin başlangıcından itibaren benimsediği katı ehl-i sünnet tutumunun temelini oluşturmuştur. Allâh Elçisi (SAV) ve ondan hemen sonra Hz. Ebû Bekir'i (RA) kendileri için örnek olarak zikrederler. Bu tarikata göre *Hafî zikir* Hz. Peygamber'e (SAV) Hz. Ebû Bekir (RA) vasıtasıyla ulaşmıştır. Bu zikir Hz. Ebû Bekir'e (RA), hicret esnasında sığındıkları mağarada verilmişti. Kalpte gerçekleşen zikir sebebinden Nakşibendiler kendi tarikatlarının başının diğer tarikatların sonu olduğunu söylerler. Tarikat kurucusuna göre, bir tarikatın başlangıç noktası (*bidâye*) diğer bütün yolların vardığı noktadır (*nihâye*) (Algar 2007: 101).

"Rabbimize yalvara yalvara ve için için dua edin ki her halde O haddi aşanları sevmeyiz" (A'raf 7/55). Bu ayetin anlamını zikir metodunda aramalıyız. İlk olarak bu ayeti duyunca Nakşibendiliğin kurucularından olan Gücdüvani tereddütte düşer. Üstadı olan Hâce Hızır, Gücdüvani'ye suya girerek kelime-i şehadeti tekrarlamasını ister. Aynı zamanda zikrin sayılarak yapılacağını da belirten Hâce Hızır, böylece bütün Hâcegan'ın ve onlardan sonra Nakşibendilerin benimsedikleri "vukuf-ı adedî" prensibini de ortaya koymuştur (Algar 2007: 431). Hem içerik hem de biçim bakımından zikrin metotları, her bir tarikatın hedeflediği manevi yolun ihtiyaçları ve neticesine göre bir sûfi tarikatından diğerine değişir. Hafî (sessiz) ile cehrî (sesli) zikir metodları arasında sayısız çeşitlilikler fark etmek mümkündür. Nakşibendilikte tatbik edilen *zikr-i kalbi* (sessiz zikir) dilin kullanımını kabul etmez ve yalnızca en küçük beden hareketlerine müsaade eder. Sessiz zikrin iki içeriği vardır: Özel konumundan dolayı celâl ismi (*ism el-celale*) ve zât ismi (*ism ez-zât*) olarak bilinen Allâh ismi ya da sûfi uygulamada "nefy ve isbât" olarak bilinen Kelime-i şehadetin yarısı, *lâ ilâhe illallah* (Allâh'tan başka ilah yoktur) cümlesi söylenir (Algar 2007: 245-246).

Hanefî mezhebinin bir üyesi olan Muhammed Bahaeddin Nakşibend, 14. yy'den itibaren Müslüman memleketlerinin hepsinin manevi, entelektüel, sosyal ve hatta politik hayatında emsalsiz öneme sahip bir rol oynamıştır. Onun tarafından uygulanan Nakşibendilik tarikatının temelini oluşturan 11 düstur bu tarikatın özeliğidir. Sekiz düsturu önceden oluşturan Hâce Abdulhalik Gücdüvani'nin bu mirasına üç adet yeni düstur ekleyen Hâce Bahaeddin'in kendisi idi. *Kelimat-ı Kudsiyye* denilen bu on bir düstur şunlardır:

1-Vukûf-i zamânî (zaman bilinci): her an ve her halin muhasebesini yapmak. Huzurda geçirdiği anına ve haline şükretmek. Gafletle tükettiği zamanından tövbekâr olmak. Dolayısıyla zamana vakıf olmak ve onu korumak esastır.

2- Vukûf-i adedî (adet bilinci): Zikir sırasında sayıya dikkat etmek; aklı dağımlıktan koruyup bir yerde toplamak. Zikir sayısı az olsa bile, Allâh'a (CC) karşı kalp huzuruna sahip olmaktır. Sadece sayıya uymak tek başına yeterli değildir. Asıl maksat kalp zikridir, sayıya uymak bir araçtır. Ve ikinci derecede önemlidir. Zikir yaparken tekli sayılara dikkat edilir.

3- Vukûf-i kalbî (kalbi kontrol): Allâh'tan (CC) başka hiçbir şeye kalpte yer vermemek. Birde zikreden zikir sırasında kalbine yönelmek. Bu, daima dervişin uyanık olması anlamına gelir.

4-Hûş der-dem (nefese sahip olma): Nakşibendilikte terakkinin temeli nefes üzerindedir. Nefesi boşa harcamayı önlemek ve kontrol altına almak, alıp verdiği her nefese

dikkat etmek demektir. İnsan 24 saat içinde yaklaşık 48000 tane nefes alıp verir. Nakşibendi’de nefes kontrol etmedeki en önemli husus Allâh’ın (CC) “Hayy” ismini akılda tutmaktır. Her nefeste Allâh’a (CC) şükür etmektir.

5-Nazar ber-kadem (adımlarına dikkat etme): Göz kalbin casusudur. Gözün gördükleri kalbi meşgul eder. Bakışını ayakucunda toplayan kimse, hem harama bakmaktan, hem de günah işlemekten sakınır. Ayağa bakmakta tevazu vardır, edep vardır, haddini bilmek vardır.

6-Sefer der-vatan (vatandan yolculuk etmek, ayrılmak): Lüzumsuz seyahatlerden vazgeçip kendini beşerî sıfatlardan ilâhî sıfatlara ulaştıracak olan iç âlemdeki yolculuğa yönelmek, aslı vatana sefer etmektir. Hakka olan bu sefer, bir manevi yolculuktur.

7-Halvet der-encümen (toplulukta yalnızlık): Dervişin en kalabalık yerde bile zikri devam ettirmesi. Dünyadaki hiçbir şey onu Rabbinden, zikrinden alıkoymamalıdır. Celvette halvet, kalabalık içinde yalnız olmaktır.

8-Yâd-kerd (zikir): Dilin kalple beraber zikridir. Kalpten çıkmayan her şey yalandır.

9-Bâz-geşt (dönüş): Zikir esnasında kendiliğinden hatıra geleni, iyi ve kötü fikri kovmak. Kalpteki siyah noktayı küçültmek için gayret etmektir.

10-Nigâh-dâşt (murakabe): Kalbi muhafaza etmektir. Allâh’ın (CC) evi olan kalbe uygunsuz şeyler ile hatıraların girmesini önlemek. Gönlü korumak, boş hayali kendinden uzaklaştırmaktır.

11-Yâd-dâşt (hatırlama): Dil ile söylemeden Allâh’a (CC) dönüş halini muhafaza etmek, huzur haline ermek, şühûd makamına varmak, Allâh’ın (CC) zâtını değil nimetlerini akla getirmektir.

Bu 11 düstur o kadar iç içe girmiştir ki artık biri olmadan diğersinin yorumlanması mümkün değildir. Tarikatın iki ilkesi olan *sefer der-vatan* ile *halvet der-encüman*, Nakşibendiliğin sosyal ve siyasal dönüşümündeki katkıları nedeniyle en fazla ehemmiyete haiz olanlardır.

Hâce Bahaeddin, müritlerine dini kaidelere uyumayı, takvayı, ruhsatla değil azimle amel etmeyi ısrarla tavsiye eder ve velilik derecelerine bu şekilde ulaşabileceğini nasihat etmiş (Tosun 2015: 112). Bahaeddin Nakşibendi ile başlayan Nakşibendilik tarikatı Orta Asya’nın özgün Nakşibendiliği, Hindistan’da ortaya çıkan Müceddiyye ve Osmanlı topraklarında oluşan Halidiyye gibi zamanla üç ana kola ayrılmıştır. Bilahere kutsanmış, hususen İmam-ı Rabbani el-Serhendi’nin Mektubat’ı gibi metinler ve Hâce Ubeydullah Ahrar, Mevlana Halid el Şehrenzuri’nin ve diğer ikinci dereceden simalar tarafından getirilen özel uygulamalar ile sohbet, halvet ve rabıta gibi manevi amellerle zenginleşmiştir. Şah-ı Nakşibend’in “*Bizim yolumuz sohbettir.*” diye söz ettiği sohbet, “şeyhin etkisi altında şeyhle beraber olma” şeklinde özetlenebilecek rabıta, bu yolun diğer tarikatlardan fazlaca önem verdiği hususlardır (Yılmaz 2018: 257-260). Bazı Nakşibendi müellifler, sohbeti zikirden bile daha etkili görmüşlerdir (Algar 2007: 223).

Rabıta esnasında şeyhin kalbinde saklı bulunan ilâhî feyzin müridin kalbine akışını sağlayan bir yol açılmaktadır. Rabıta için birtakım teknikler gösterilmiştir. Genelde mürit şeyhin suretini hemen karşısında, “iki kaşının arasında” canlandırmalı ve kendinden geçme ve hislerin kaybolması hallerinin etkilerini hissedinceye dek rabıtayı sürdürmelidir. Tamamıyla şeyhin tesiri altına girdikten sonra mürit, *fena fillah’a* ulaşmak için bu makamdan geçmek zorundadır.

2. Orta Asya Topraklarındaki Nakşibendî Tarikatı

Nakşibendilik, Rus İmparatorluğu'nun üç büyük Müslüman bölgesi olan Orta Volga, Kuzey Kafkasya ve Orta Asya'da, çok güçlü bir şekilde temsil edilmiştir. 16. yy'den itibaren Rusya yönetimi altında olan Orta Volga Tatarları arasında Nakşibendilik 19. yy'de modern Cedidi hareketinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu devirde tarikat Sibirya'daki Kazak topraklarına kadar uzanan bir alana yayılır.

En yaygın tasavvufî tarikatlardan olan Nakşibendilik Müslüman Asya'nın büyük kısmında popüler olduğu kadar Türkiye'de, Bosna-Hersek'te ve İdil-Ural bölgelerinde de çok tutuldu. On dördüncü asrın sonlarına doğru ortaya çıkan Nakşibendilik, yüz yıl içinde komşu İslâm devletlerine yayılmaya başladı. Nakşibendilik tarikatının isim babası olan Bahaeddin Nakşibend'in bağlılarının çoğunluğu Buhara şehrinde ve çevresindeki köylerde yaşamalarına rağmen, tarikatı geniş ölçüde Güney Asya, Osmanlı toprakları, Orta Asya ve ötesine yayan Bahaeddin'in kendisinin yetiştirdiği takipçileri idi. Üstadın ismini meşruiyet kaynağı olarak hazırlayan ve başta Hâce Alaüddin Attar, âlim Hâce Muhammed Parisa ve bir diğer talebesi olan Mevlana Yakub Çerhi olmak üzere tarikatın önde gelen müritleri dünyaya tarikatlarını yaymak için emek vermişlerdir. Timur Leng döneminde kurulan tarikat öncelikle Maverünnehr'in diğer şehir merkezlerine yayılmış ve Tacik zanaatkârları kendisine çekerek Belh ve başkent Herat'ta tecessüm etmiştir. 15. yy'in ikinci yarısında, Mevlana Abdurrahman Cami ve Ali Şir Nevaî gibi dönemin ünlü şahsiyetleri sarayın himayesi altında kuvvet kazanarak büyürken, Hâce Ubeydullah Ahrar, Semerkant'taki merkezinden, Nakşibendiyye'ye daha sağlam bir teşkilat şekli vermiştir (Weismann 2015: 60). Tarikatın bu bölgedeki diğer mensubu olan Sadeddin Kaşgarî'nin sayesinde tarikat tesiri hükümdara kadar ulaşır.

Görüldüğü kadarıyla Nakşibendiyye, Volga-Ural bölgesine 15. yy'da bölge Müslümanlarınca dini bir referans noktası olan Buhara'dan gelmiştir. Rus yönetimi altında tarikat Tatar ve Başkırların dini ve kültürel hayatlarına hâkim olmuştur. Yeni büyük Müslüman imparatorluklarının 16. yy başlarında belirginleşmesi bu yayılmanın coğrafi yönünü değiştirmiştir. 1526 da kurulan Hint Moğol İmparatorluğu ile tarikat kendisine yeni bir yurt elde etmiştir. 16. yy'de Batı Asya ve Doğu Türkistan'da olağanüstü bir pozisyon kazanır. Ubeydullah Ahrar, Muhammed Kadı, Mahdum-i Azam, Muhammed İslam Cuybarî, Lütfullah Çustî gibi üstatlar 16. yy'de Orta Asya'nın önemli Nakşibendi mensupları sayılmaktadır.

Sovyet döneminde Nakşibendilik etkisini en çok Kafkasya ve Orta Asya'da "yeraltındaki İslâm"da göstermişti. Tarikatın İstanbul'daki lideri Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'den intisap eden ve kapsamlı bir dini eğitim alan Başkır kökenli Zeynullah Resulev Kazak topraklarının kenarında Troitsk'e yerleşmiş ve bu yüzden burası dini öğretim merkezi olmuştur. Onun şehirde kurduğu ve Resuliyye olarak bilinen okul Rusya'daki en iyi Müslüman enstitülerinden birisi olarak isim yapmıştır. Her ne kadar Resulev siyasi faaliyetlerden uzak dursa da, Tatarların ve Rus İmparatorluğu'ndaki diğer Müslümanların özelemleri ile aynı duyguları paylaşıyordu. 1906 yılındaki Üçüncü Rusya Müslümanları Kongresi'ne mesaj göndermiş ve müridi ve muhtemel varisi olan Alimcan Barudi tarafından yönetilen ılımlı İttifak el-Müslimin Cemiyeti'ne manevi desteğini vermiştir. Nakşibendiyye'nin Kazakistan ve Sibirya'daki mevcudiyeti 19. yy boyunca iletişimdeki gelişmelerin gerek Rus İmparatorluğu'nun Müslüman merkezlerine gerekse hacca seyahatin

daha kolay hale gelmesi ile ilerlemiştir. Asrın başlarında Sibiry Nakşibendileri arasında en önde gelen sima, müritlerinin pek çoğunun Sibiry'a'daki camilerde imam olarak hizmet ettiği, seçkin bir âlim olan Havace Virdi olmuştur. Resulev'in tesiri Rus otoritelerinin 1906'da Kazaklar arasındaki Tatar mevcudiyetini sınırlama tedbirleri almasını gerektirecek derecede büyüktür (Weismann 2015: 244-245).

Farklı yıllardaki mücadeleler süresinde Bolşevikler, şeri mahkemeleri kapatarak ve yerel dini liderleri tasfiye ederek din karşıtı bir kampanyaya girişmiştir. 1930'da tarikat mensupları tarafından Rus devletine karşı isyan dalgası başlatılmıştır. 1944'te bütün Çeçenistan ve İnguş halkı Sibiry ve Kazakistan'a sürgün edilmiş, hayatta kalanlara ancak Stalin'in ölümünden sonra vatanlarına dönme izni verilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından, Kuzey Kafkasya sufileri bölgenin tedrici olarak yeniden İslamileştirilmesi uğrunda mücadele etmek üzere ortaya çıkarlar. Orta Asya Nakşibendiliği hakkındaki bilimsel araştırmalar Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra artmıştır.

3. Nakşibendî Tarikatı Mensubu Kazak Şairi Meşhur Jüsip Köpeyli:

20. yy'in başları Kazak toplumu için yeryüzünden silinme ile varlığını idame ettirebilme arasında büyük bir mücadelenin verildiği ve fırtınalı tarihi bir dönemdir diyebiliriz. Bu devirde Çar rejimi, Kazaklar üzerinde zulüm ve baskıcı siyasetini artırmıştır. Kazak halkını tamamıyla baskı altına almayı amaçlamıştır. Goloşekin'in (Filip İsaeviç Goloşekin (1976-1941) İ.Stalin'in sağ kolu, Orta Asya halklarına gösterdiği zulüm sayesinde isim yapmış) totaliter yönetim siyaseti Kazakların milli varlığı ile medeniyetinin, dilinin kullanılmasına karşı yönlendirildiği şüphesizdir. Yönetime karşı çıkanları "ırkçı", "milliyetçi" diye ayıplayarak "Halk düşmanı" yalanı ile cezalandırdılar. Din temsilcilerine olan nefretleri daha fazla idi. Dini eğitilmiş şahsiyetlere karşı siyaset en katı idi ve mescitler ve camiler, medreseler tamamen kapatıldı.

Halkın üzerine bir kara bulut gibi çöken bu lanetli dönemde Kazak toplumunun aydınları; şairler ve yazarlar şüphesiz halka yol göstermişlerdir. Çar rejiminin zulmünü de en çok onlar çekmişlerdir. Kazak edebiyat tarihçileri uyanış, yeniden doğma ve milli mücadele devrinin şair ve yazarlarını "Kitabi", "Eğitimci", "Milliyetçi", "Demokrat" olarak sınıflandırmışlardır. Onlara göre "Ağartuşu Aqınlar" (Eğitim ve bilime önem veren şairler) kategorisinde Akmolla Muhamediyarov, Meşhur Jüsip Köpeyli gibi şahsiyetler yer almaktadır. Meşhur Jüsip Köpeyli'nin hayatı ve eserlerini araştıran büyük Kazak araştırmacısı Alkey Margulan "*Meşhur'un yazdıkları genel insan hayatının, onun içinde özel hayatının sırları değil, Meşhur ne yazarsa yazsın milletinin hayatını, onun içinde fakir ve muhtaçların kederin söyledir. O yüzden Meşhur, ülkenin durumundan söz eden demokrat halk şairi olarak kabul edilir. Meşhur'un herhangi bir şiirini alsanız hepsinde halk sesi duyulur.*" (Margulan 1940: 4) der. Şair "Sariarka'nın kime ait olduğu" eserinde dönemin siyasi ahvalini en iyi şekilde ortaya koyabildi:

*Baş eğme Kazak Rusa.
Baş eğersen Kazak Rusa,
Şimdiden vedalaş
Sariarka dediğin yurdunla.
Bereke gider sofrandan,*

*İktidar gider başından.
 Aşayı git gide yanarsın,
 Yakacak biri bulunur,
 Komşu yakın yanından.
 İlgi duyarsın görmeden.
 Yandığım için söylerim,
 Görünüştü Rusların,
 İşlenmiş keçenin boz rengi gibi.
 Düşündüğü kötülük,
 Yaradan akan irin gibi.
 Hapis dediği evi var,
 Kazılmış hazır mezarın gibi.
 Kırmızı karın genç çocuk,
 Vebalini alırsın
 Gelecek yeni neslin
 Bedduası ile kahrını.
 Gel götürüyüm bir yere,
 Takip et beni tembellik etmeden!*

Meşhur Jüsip sadece Kazak şairi değil bunula birlikte bilgin, düşünür, büyük hoca, evliya, şecereci, tarihçi, ozan, araştırmacıdır. En önemlisi hem sufi, hem âlim ve hem de şair olan Meşhur Jüsip Köpeyuli, dini bilgilere sahip, kalp gözü açık birisi idi. Gerçek adı Adam Jüsip, mahlası Meşhur olan Jüsip Köpeyuli, 1858 yılında Kazakistan'ın Pavlodar vilayetine ait Bayanavıl ilçesine bağlı Kızıldağ diye bilinen yerde kışlık bir evde Recep ayında dünyaya gelmiştir.

Birçok hocalardan eğitim gören Meşhur'u 1863 yılında babası okula eğitim görmesi için göndermiştir. Meşhur Jüsip, Baycan Sımagul'un medresesinde ders almıştır. Çocukluğunda çok azimli olan Jüsip, zekâsı ve kabiliyetiyle herkesi kendisine hayran bırakmıştır.

*Dağıttım halkıma Allâh'ın veren rızkını,
 Hiçbirinden ödeme almadan yalnız kuruş.
 Doğulan oğullarına verseler de "Yusuf" ismini,
 "Meşhur" olarak adlandırılmak zor olurdu.
 Soyum Kuluk, Aydabol, kendim Argın,¹
 Tüm Alaş'a² yayılmış Meşhur adım.
 Kalem tutan oğul doğmaz bundan sonra
 Bir mücazat başkasına yazdıklarım.*

Yoksulluk içerisinde büyüyen Meşhur Jüsip, tüm bu sıkıntıların hepsini bilgi ve eğitimle halledebileceğine inanmıştır. Jüsip tüm zamanını gündüz medrese derslerine katılarak akşamları da köyün dışında toplanan insanların hikâyelerini dinleyerek ve

¹ Kazak şeceresinde Orta cüze giren bir boydur.

² Kazak halkı.

ezberleyerek geçirmiştir. Şair “Meşhur Jüsip’in 21 Yaşında Yazdıkları” (Arın 2013: 108) adlı biyografik şiirinde sürekli bir şekilde dini eğitim gördüğünü beyan etmektedir:

*Euzu bismillah var söz başında,
Eğri ağaç bulunmaz marangoz yanında.
La ilahe illallah bildim hakkı,
Tanıdım bir Allâh’ı bir yaşımda...
Mollaya ders görsün diye verdiğinde,
Sevindi anne babam, kardeşlerim.
“Bismillah”ı beş yaşta ağızıma aldım
Kur’ân okuyup öğrendim ma’yu!!!
Yesevî Hoca Ahmet hikmetinden
Gönlüme döküldü nur hoş kelamı
Altı yaşa geldiğimde ders gördüm,
Şerh kitabını okudum, penahım hak.
Farsçaya o dönemde oldum hâkim
Olsam da ben zavallı beynim ufak.*

Çocuk Jüsip’in “Meşhur” ismini alması hakkında, S.Toraygırov PDÜ’deki³ “Meşhur ilmi” Araştırma Merkezi araştırmacılarının bilgilerine göre, o dönemde ağa sultan⁴ olan Musa Şormanlı Bayanavıl’a medrese inşa ettirip, orada ders vermek için Ombı şehriden Kamaraddin hazretlerini getirtmiştir. Kamaraddin Hoca gençliğinde Buhara’da eğitim almış, çok bilgili birisi olarak tanınmaktadır. Derslerinde gayretli olan çocuk Jüsip, Kamaraddin hazretlerinin ilgisini çekmiş ve sonradan en sevdiği talebesi olmuştur. Hayatı boyunca karşılaştığı en iyi hocası olan Kamaraddin hazretleri çok bilgili bir âlimdir. Kamaraddin hazretleri talebesi Meşhur Jüsip’e zekâsı ve gayretinden dolayı “Buharlığım”⁵ deyip Meşhur Jüsip’in babası Köpey’e de: “Sofu, çocuğun Buhari Şarip’in çocuğu gibidir. Sınıfta çocukların okuyarak anladıklarını o dinleyerek anlar, görerek de tanıyacak kadar bir kabiliyete sahiptir. Dedelerimizin, şerh kitabını okuyan, her türlü kitabı anlar dedikleri bu olsa gerek” diyerek talebesinden övgüyle bahseder. Oysaki Meşhur Jüsip sadece şerh kitabını (Arapça-şerh izah) değil onunla birlikte nahiv (Arap dilinin dil bilgisi) kitabını, fıkıh (hukuk), muhtasar kitaplarını diğer talebelerden çok önce öğrenmiştir. 1867 yılından 1874 yılına kadar Meşhur Jüsip farklı dini bilgilere sahip birçok hocadan ders almıştır.

Bütün bunlardan daha önemlisi şair, 1872-1874 yıllarında eğitimini devam ettirmek için Buhara’daki Kukeldaş⁶ medresesine başvurmuştur ve orada orta asır Arap, Fars dillerini ve Çağdaş lehçelerini en iyi şekilde öğrenmiştir. Kukeldaş medresesini tamamlayıp İslâm Yüksekokulunu bitirdikten sonra “Şatırhat”⁷ belgesine sahip olan Meşhur Jüsip, aynı zamanda Nakşibendilik tarikatının da mensubu olmuştur. Bu medresede dini eğitimini tamamlayan şair “hafızlık” seviyesine ulaşmıştır.

³ Sultanmahmud Toraygırov Pavlodar Devlet Üniversitesi.

⁴19. yy’in birinci yarısında Kazak topraklarında belli başlı toprakları yöneten vali, yönetici.

⁵ “Buharlığım” diyerek “Buharalığım” anlamını kastetmiş ve Buhara şehrinde eğitim gören talebelerin arasında görmek istemiştir.

⁶Buhara’da 16.yy’de inşaat edilmiş medrese, sadece erkek öğrenciler için; 4 yıllık dini eğitim veriliyor.

⁷19.yy’da Dini medreselerde Dini eğitimini tamamlayan talebelere verilen diploma; bilgi.

Maddi durumu iyi olunca 1885, 1887, 1907 yıllarında Türkistan, Taşkent, Buhara ve Semerkant şehirlerine seyahate çıkar. Türkler için kutsal sayılan, yukarıda ismi geçen ilmi çevrelerde dini eğitimini daha da geliştirir.

*Meşhur'un gelmekte yeteneği çoğalıp,
Bülbül gibi kafesteki duran öterek.
Semerkant, Buhara, Taşkent hepsini gezen,
Genç çağında, otuza gelmeden Tanrı gönderip
Çocukluğunda verildiği ismi Adam Jüsip,
Halk sevdiğinden "Meşhur" olarak isimlendiren
Eline kâğıt, kalem aldığı zamanları,
Durmadan şiir söze yel gibi esen.*

1877-1887 yılları arasında Meşhur Jüsip Köpeyulı Sarıarka (iç Kazakistan) halkını ve topraklarını tamamen gezer. 1887 yılında Meşhur Jüsip 29 yaşında iken ikinci defa gittiği Buhara, Taşkent, Türkistan seferlerinde Domolda ve Hamza Hazretlerinden 9 ay boyunca ders görür (Pazılov 2007: 21). 1887 yılında Buhara yolculuğu esnasında Türkistan'daki Hoca Ahmet Yesevî, Taşkent'teki Zengi Dede türbelerini ziyaret eder. Bayanavıl'a geri döndüğünde ise Şu nehri ile Sırdarya, Ulutay, Kişitav, Esil ve Nura nehirleri kenarındaki şehir ve köyleri gezip oradaki yerli insanlarla dini veya edebi konularda sohbet eder. Seyahat ettiği yerlerde, gördüğü veya okuduğu eserlerden hareketle tasavvufi ve edebi şahsiyetleri anlatır.

*Nakşibendi tarikatı düşüncesinde olan Meşhur Jüsip:
Kur 'ân'ın manası emri kanun,
Surenin manası nasihattir.
Ayetin manası akıl öğüt,
İmanın manası da güzel huydur,*

diye bazı sırları yorumlamıştır. İnsanın imanlı olması için onun bütün farzları yerine getirmesi lazımdır.

*La illahe illallahu!
Olsa dahi bir cümle.
La illahe illallahu!
Tükenmeyecek hazine!*

Diyen Meşhur Jüsip, Nakşibendilik tarikatının önemli hususu olan zikre ayrıca değinmiş. Allâh'ın (CC) cemal ismini dilinden düşürmemiş ve İslami prensiplere göre hayatını yaşamıştır.

Allâh'a (CC) kulluk etmenin yolları çoktur. İslam dini kalp temizliği ister. Her insanda bulunan kalp aslında Rabbimiz'in (CC) evidir. Ama temiz kalp sadece aklıyla hareket eden mümin kullara aittir. Meşhur Jüsip Köpeyulı: "Allâhu Teâlâ insana akıl gibi nur verdi, gönül gibi gül verdi, düşünce gibi yazar verdi, dili gönle tercüman etti. Göz gibi çırak verdi, nefes almamız için burun gibi yol verdi. Casus gibi kulak verdi, at gibi ayak verdi, kanat gibi kollar verdi. Karacığere mihr, şefkat, dalağa gülüş, böbreğe kurnazlık, akciğere yelpaze, kursağa hazine verdi, kalbi ise tüm dünyaya dayanak etti" (Köpeyulı 2008: 200)

diyerek kalbin gerekliliği ve anlamını açıklamıştır. Kalbinin en derininde Allâh'a (CC) yakınlaşmak isteyen Müslüman çocuğun, ilim ve dini beraber tutması gerekir. Âdemoğluna verilen ruh Allâh'ın (CC) emanetidir. Emanete eziyet etmemek kalp temizliği gerektirir. “*Can bir yetiştirilmiş kuş, beden ise bir hapishanedir. O kuşa yemek ve su verilmezse, hapishanede açlıktan ölür. Ona hayatta kalmak için gıda lazımdır.*” (Köpeyli 2008: 200) diyen şair kalbi, Allâh (CC) sevgisi ile beslememiz gerektiğine vurgu yapmıştır. Jüsip'in hayatı boyunca Allâh'ın (CC) sözü olan Kur'ân-ı Kerim'i nasihat etmesindeki en önemli amacı, onun gelecek nesillere aktarılmasıdır.

Meşhur Jüsip: “Ya Rabbim, malımı al, canımı al, ama ar-namusumu alma” diyerek hep dua etmiştir. Onun şiirlerinde bazen hoca üstatlarından da medet umduğunu anlamaktayız:

*Kamil meşhur senin pirlerin
Herkes bilir sırların
Türkistan mercan toprakların,
Hazreti Sultan, senden medet!
Çıkmıştık önceki ay yurdumuzdan,
Evimiz, mekânımız olan toprağımızdan.
Hazretin beyaz kubbesini ziyaret edip,
Elimizi açıp dua diledik pirimizden.*

Meşhur Jüsip Köpeyli'nin eserlerinde Nakşibendilik tarikatına has rabıtada söylenen “Gaysıl Azam senden medet”, “Hazreti Sultan senden medet” ifadelerinin sık rastlarız.

Tasavvufi adetlere göre bir şeyhin bir kişiyi tarikatına kabul edip ona evrad vermesine *el vermek* denir. Bir tarikata girmeye, belli bir şeyhe intisap edip ondan evrad almaya ise *el almak* adı verilir (Üstüner 2007: 342-343). Nakşibendi yolunun bir özeliği Üveysî yoludur. Yani silsiledeki bazı veliler bazı velilerle dünya gözü ile hiç görüşme de arada elli veya yüz senelik, hatta daha uzun süreler geçse de manen görüşme ve el alma söz konusudur. Bahaeddin Nakşibendi Hazretlerinin Seyyid Emir Külal'e müritliği döneminde kendisine şeriatı sıkı sıkıya takip etmesini öğütleyen ve tarikatın temellerini öğreten Hâce Abdülhâlık Gucdvânî ile arasında beş halka vardır. Kendisinden çok önce İslâm'a hizmet etmiş Abdulhalik Gücdüvani'den manevi ders alan Bahaeddin Nakşibendi, “*lâ ilâhe illallah*” zikrini de üstadından öğrendiğini söyler. Kendisine bundan dolayı bir şeyhin aracılığı ve rehberliği olmaksızın irşada erişen sufi elkabı verilmiştir.

Nakşibendilik tarikatının mensubu olan Muhammed İbn Muhammed Bahaüddinü'l-Buharî Nakşibendi medresesi talebesi olan Meşhur Jüsip'e manen el vermiştir. Ona dair birçok rivayeti şairin oğulları ve torunları anlatmaktadır. Rivayete göre günlerden bir gün Meşhur Jüsip Buhara'da medrese talebesi iken hamama gitmek için sokağa çıkmıştır. Yol kenarında giderken aniden önüne aksakal (pir) çıkmış ve “Torunum gel sana yakın bir mesafedeki hamama kadar eşlik edeyim” demiştir. Biraz ilerledikten sonra karşılıma küçük bir hamam çıkmıştır. İhtiyar, çocuğu içeri almış ve onu yıkamaya başlamıştır. Meşhur Jüsip de bu durumu kendine göre yorumlamış ve ihtiyarın bu şekilde para kazandığını düşünmüştür. Dışarı çıkınca aksakala para vermek istemiş ancak aksakal parayı almamıştır. Meşhur Jüsip ihtiyara teşekkür ederek yola devam etmiştir. Giderken arkasına dönmüş ve şaşkınlıkla hamamın yerinde olmadığını ve aksakalın da kaybolduğunu fark etmiştir. Bu

kerametini ne olduğunu anlayamayan Meşhur Jüsip ertesi gün başından geçenleri medresedeki hocasına anlatır. Hoca bu olayı duyunca çok sevinmiş ve talebesi Meşhur Jüsip'e: "Allâh (CC) seni bağışlamış evladım. Senin gittiğin hamam, hocamız olan Bahaeddin evliyânın hamamının olduğu yerdir. Seni yıkayan ve yol gösteren, hocanın kendisi olduğundan eminim. Artık onun evliyâlığı sana geçmiş ve bu günden sonra dediğin her şeyi gerçekleştirecek keramete sahipsin" demiş ve duada bulunmuştur.

Başka bir rivayete göre de Meşhur Jüsip bir cuma günü medrese dersinden çıkıp cuma namazını kılmak için cami yolunu tutar. Üstünde siyah hırkası elinde de sopası olan bir aksakal Meşhur Jüsip'in yolunu keser. İhtiyara saygı gösteren şair duraklar ve sağ elini göğsüne koyarak selam verir. Aksakal selamını alırken sopasını yere saplar. Ucu demir olmayan sopa yere girdiğinde titreyerek sallanır. Aksakal az sonra sopayı yerden çıkarır ve toprak üzerine yetmiş iki, yetmiş üç rakamlarını yazmaya başlar. Bu olayı hayranlıkla seyreden Meşhur Jüsip aksakalın neyi ifade ettiğini başlangıçta anlayamaz. 72-73 saat mi yoksa 72-73 ay sonra mı öleceğini kastetti diye tedirgin olur. Saatler ve aylar geçer, sonunda şair 72-73 yaşına kadar yaşayacağını anlar. Kendi mezarını kazarken çıkan taşta Meşhur Jüsip Köpeyulı "Yetmiş üçe kadar baltalasan da ölmem, yetmiş üç yaşından sonra sürüklesen de yaşamam" diye yazdırır.

Hoca Ahmet Yesevî "*Ben yirmi yedi yaşında piri buldum...*" demiştir. Meşhur Jüsip ise:

*Yeni yeni çıkıyor acı terim,
Kıvrılıp koşmak için yetmedi yerim.
Gündüz gece başıma sığınak olan
Hoca Bahâeddin kâmil pirim,*

Diyerek kendisinin mensup olduğu Nakşibendilik tarikatının kurucusundan bahsetmiştir.

Hocalarını kendilerine usta ve pir saymak dervişlerin başka âlemlere geçmesi için gerekli olan şeydir. Nakşibendi mensupları Allâh'a (CC) dua ettiği zaman, kendisiyle birlikte evliyaların da edilen duaya iştirak edeceğini inanırlar. Kur'an'da Allâhu Teâlâ (CC), Allah dostlarının kul için merhamet dilediğini Zuhruf süresinin 86. ayetinde şöyle buyurmuştur: "O'ndan başka yalvarıp durdukları şeyler şefaahat etmezler ancak bilerek hakka şahitlik eden kimseler müstesna" (Zuhruf: 43/86).

19. yy'in başlarında Kazakistan topraklarına gelerek yerleşmiş olan İsabek İşan'ın⁸ dedeleri İslâm dininin büyük erenleriymiş. İsabek İşan dini idrak konusunu halka iletmede çok başarılıymış ve bölgede herkes tarafından sevililiymiş. İsabek İşan Meşhur Jüsip'in ruhî terbiyecisi olarak tanınmıştır. Yukarıda söz ettiğimiz Bahaeddin Hazretlerinden sonra İsabek İşan, Meşhur Jüsip'in mutasavvıf kişiliğinin oluşmasında katkıda bulunmuştur. Örneğin Meşhur Jüsip'i "Hasıda" (havas) ilmiyle ilk tanıştıran odur. Sonra da bu ilmi Buhara'da medrese talebesi iken daha detaylı bir şekilde incelemiştir. İsabek İşan hayatta iken Meşhur Jüsip Köpeyulı'na yazdığı bir mektuptan söz edilir ama maalesef kaybolduğundan dolayı içerisinde ne yazıldığı öğrenilememiştir (Pazılov 2012: 105-109). "İsabek İşan" ağıt şiirinde şair Meşhur Jüsip, hocasının nasıl birisi olduğunu şöyle anlatır:

⁸ Şeyh, Sofizmde din büyüklerine verilmiş unvandır.

*Kör gelirse önüne gözü açılan,
Dilsiz gelirse konuşacak dili olan.
Ne derse de Allâh'ım kabul edip,
Kederli, gariplerle öni dolan.
Sağırın sebep olan kulağına,
Topalın şifa olan ayağına.
Cin şeytandan kurtulup temizlenen,
Kendisi bir yana dokunsa sopasına.
Çocuksuz kısır kadına çocuk verilen,
Barınağında yaşamış kaçan ve sığınan.
Her ihtiyacı olanın ihtiyacını gideren,
Hocamın mertebesini Allah yüksek kıldı.*

Onun nasıl bir şahsiyet olduğuna hayran kalmakla birlikte Meşhur Jüsip “*Evliya ölmeyi bilmez, hep yaşar*” diyerek onun isminin unutulmayacağını belirtmiştir.

Meşhur Jüsip Köpeyli, eserlerinde insanın Allah (CC) yolundan sapmaması için mesajlar verir ve bunu şiirle seslendirir. Yüce Allah'ın (CC) Elçisi Hz. Peygamber'in (SAV) hadislerini eserlerine ilham edinen Meşhur Jüsip, bütün insanoğlunu İslâm yoluna yönlendirmeyi hedefler. Bunu, tarikatının kendisine yüklediği bir vazife olarak gören mutasavvıf, şiir sanatını da bu öğretinin aracı olarak kullanmış ve başarılı olmuştur.

Sonuç

Nakşibendilik, birçok asır boyunca en önemli sufi tarikatları arasında sayılmaktadır. İslâm âleminin her bölgesinde bulunan Nakşibendilik, Orta Asya Türk ve Tatar boyları arasında milli bir tarikat olarak benimsenmiştir. Coğrafyası o derece genişlemiştir ki tarikat, Türkistan, Çin, Kazan, Hindistan, Cava ve Türkiye kollarına ayrılmıştır. Taraftarları Sünni olup şer'i emirlere uyarlar. Namaz, oruç vs. hususlarda İslâm'ın özünden ayrılmamışlardır. Hatta pratikte şeriata bağlılık vurgusu ile şeriatın mutlak öncelliği hususunda Nakşibendilik böylece tarikatın esasını belirlemiştir. Nakşibendilik tarikat olarak İslâm dininde gösterişli uygulamalardan kaçınan ve zikri bile sessizce uygulayarak kalpte gizlemeye özen göstermekle karakterize edilebilir. Farklı giysi giymekten ve tekkelerde yaşamaktan sakınma da bu tarikat dervişlerinin özellikleri olarak kaydedilebilir.

Nakşibendilik tarikatı kuruluş döneminden günümüze kadar kendi önemini yitirmeyen ve özelliğini kaybetmeyen bir tarikattır. Tarikat mensupları her çeşit insanlardan oluşan bu tarikat, insanın ihtiyaç duyduğu dini konularda onlara cevap verebilir kabiliyettir. Makalemize konu edindiğimiz Kazak şairi Meşhur Jüsip Köpeyulü da kendi açısından dini sorularına bu tarikata mensup olarak cevap bulmuştur. Eserlerine de bu tasavvufi düşünceleri yansıtmayı başarmış büyük bir mutasavvıf, halk önderi, dava adamı ve ehli dil bir şairdir.

*“La illahe illallâh”, tanıdım Hakk'ı,
Tanıdım bir Allâh'ı bir yaşımda.
İki yaşta,
Gönlüme nur döküldü ilk başta.
Habibim hak Muhammed, dinim İslâm,
İmanın hakikatini bildim rengareng.
Üç yaşımda,
Dedemin otururken dizlerinde,
“Can Allâh, pirim Allâh, Allâh Hu Hak” diye,
Koşuşturdum iyilerin peşinde.*

Şair yukarıdaki şiirinde çocukluğundan itibaren Allâh'ı (CC) tanıdığından ve Allâh'ın (CC) dostlarının izlediği yolundan yürüdüğünden bahsetmektedir. Şüphesiz ki Kur'an ve İslâm onun kişiliğinin oluşmasında en etkili faktördür. Meşhur Jüsip Köpeyulü'nün torunu Ertay, şairin şiirlerini incelerken tasavvufi eserleri konusunda “*Meşhur Jüsip'in dini konuda çok eser ortaya koyduğu bellidir. İncelemeye geçmeden önce ilk olarak bunun sebebini öğrenmemiz lazım. Meşhur Jüsip'in ilk eserlerini ortaya koyduğu ve edebiyata adım attığı dönem 19. yy'in sonuna denk gelir. Bu Rus Çarının Kazak topraklarına el koyarak toplu bir şekilde Kazakları katlettiği dönemdir. Din ve ahlaki değerlerin kayıp olduğu yıllardır. Rus devleti verimli toprakları yabancıların eline vermekle Kazaklara sadece ekonomik değil onunla birlikte manevi baskıda da bulundular. Kazakları dini inanışlarından, medeni miraslarından ayırmaya çalıştılar. Böyle bir toplumda İslâm dinini şiar edinerek dini, dili, medeniyeti, gelenekleri vs. korumaya çalışmıştır.*” (Pazılov 2012: 122-123) demiştir. Kazak şiir poetikadaki mutasavvıf dünya görüşünü Meşhur Jüsip, bütün yönleri ile yansıtır.

Kaynaklar

- Algar, Hamid. (2007). *Nakşibendilik*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Arın, Erlan. (2013). *Meşhur Jüsip Eserleri*, (2.cilt), Pavlodar: EKO Yayınları
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır. (2015). Haz. Öztürk Abdülvehhab, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*, İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Kadırov, Zaynuddin (2014). *Kazakistan'da Nakşibendiyye tarikatı* (Yüksek lisans tezi), Almatı: Nur Mübarek Üniversitesi.
- Köpeyli, Meşhur Jüsip. (2008). *İman*, Pavlodar: Eko.
- Margulan, Alkey, Meşhur Jüsip Köpeev. (1940). Almatı: Kazak Edebiyatı.
- Pazılov, Aset (2007). *Meşhur Jüsip Köpeyli'nin Tarihi Mirası*, Karagandı: Karagandı Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- Pazılov, Aset (2012). *Meşhur Jüsip ve Dini Kanunlar*, Ekibastuz: PrimaLux Yayınları.
- Pala, İskender. (2015). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Tosun, Necdet. (2015). *Bahâeddîn Nakşibend (Hayatı, Görüşleri, Tarikatı)*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yılmaz, H. Kâmil. (2018). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Üstüner, Kaplan. (2007). *Divan Şiirinde Tasavvuf*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Weismann, Itzhak. (2015). Çev. Kelkitli İrfan. *Nakşibendilik-Dünya Çapında Bir Sûfi Geleneğin Sünnî Tutum ve Faal Tavrı*. İstanbul: Litera Yayınları.

